

Od izjeme do norme: centri za tujce, pridrževanje in deportacije

... ker so se taborišča pojavila v takem svojevrstnem prostoru izjeme, je lahko šef gestapa Diels izjavil: »Ne obstaja noben ukaz niti nobeno navodilo za nastanek taborišč: ta niso bila ustanovljena, temveč so nekega dne bila tu (sie wurden nicht gegründet, sie waren eines Tages da).

Drobisch, Wieland 1993 v: Agamben 2004: 183

¹ Članek je nastal v okviru podoktorskega raziskovalnega projekta št. Z5-7309-0591 z naslovom Transnacionalno državljanstvo pri Javni agenciji za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije. Zahvaljujem se Levu Centrihu za komentarje in pripombe k tekstu.

² Predlagana etična predpostavka je zastavljena kot 'aksiom', ki ga ne bomo dokazovali ali postavljali v dvom (to bi zahtevalo povsem nov članek, ki bi se ukvarjal zgolj s tem). Etična predpostavka, ki je izhodišče tega teksta, je hkrati tudi zahteva gibanj za pravičnejšo globalizacijo, ki pri svojih argumentacijah in boju izhajajo iz izkušnje priseljencev in priseljenc brez papirjev (gl. denimo Hayter 2004; Hubbard in Miller, ur. 2005; Cohen 2005; www.dostje.org).

Uvod¹

Osnovni etični predpostavki tega članka sta, da imajo vsi ljudje pravico do svobodnega gibanja, tudi prek državnih meja, in da ima vsak človek pravico, da je obravnavan kot legalna oseba.² V nasprotju s tem pa tako v Sloveniji kot nasploh v Evropi prevladuje restriktivna priseljevalna politika (imenovana tudi *trdnjava Evropa*), ki se čedalje bolj radikalno odmika od omenjenih etičnih načel. Eden izmed rezultatov te politike je, da so ljudje pahnjeni v nelegalne situacije: sredi najbolj razvitih demokracij so obravnavani kot »ilegalci«, s prepovedjo svobodnega gibanja, zaposlovanja, združevanja družine ali prijateljev, z grožnjo deportacije in posebnim (i. e. izjemnim) načinom odvzemanja osebne svobode. Kot je zapisala že Hannah Arendt ([1948] 2003) v svojem klasičnem delu o izvorih totalitarizma, je v sferi mednarodnega prava vedno veljalo, da suverenost držav ni nikjer bolj absolutno izražena kot pri vprašanju migracij, azila, naturalizaciji, izgonih (Arendt 2003: 357).

Čeprav je suverenost držav omejena z mednarodnimi normami in konvencijami človekovih pravic (univerzalna deklaracija Združenih narodov o človekovih pravicah, 1948;

Ženevska konvencija in njen protokol o statusu beguncev, 1951/1969), in kljub razpadanju tradicionalnih konceptov suverenosti države še naprej, in kot bomo pokazali čedalje bolj, udeležajo suverenost in monopol nad teritorijem skozi politike in ukrepe na področju priseljevanja in državljanstva. Oslabljene države svojo moč suverena manifestirajo z vso odločnostjo tam, kjer jo po definiciji najlaže – to je na področju individuumov, ki so tako rekoč brez obrambe in brez moči. Pridrževanje v centrih za tujce in odstranjevanje ljudi iz držav EU sta primera ekscesa državne moči, ki ga lahko definiramo kot institucionalni rasizem (cf. Balibar 2004). Zanimivo je, da Univerzalna deklaracija Združenih narodov o človekovih pravicah priznava pravico do svobode gibanja in pravico do emigriranja (člen 13), pravico do azila pod določenimi pogoji (člen 14), pravico do nacionalnosti (člena 1 in 15), ničesar pa ne nalaga državam podpisnicam glede pravice do vstopa priseljencev in priseljenk v države, priznavanja državljanstva ali stalnega bivanja. Zaradi tega Seyla Benhabib trdi, da so notranja nasprotja med univerzalnimi človekovimi pravicami in teritorialno suverenostjo vgrajena v najpomembnejše mednarodne pravne dokumente (Benhabib 2004: 11). Ta nasprotja so izostrena do te mere, da lahko govorimo o izjemi v pravnem redu današnjih nacionalnih držav, saj je ljudem odvzeta osebna svoboda onstran kriminalnega vedenja in kazenskopравниh sankcij. Še več, pridrževanje in odstranjevanje nedržavljanov sta od konca hladne vojne, predvsem pa v zadnjih nekaj letih postala bistveni del evropske migracijske politike. Ta skrajna manifestacija suverenosti nacionalnih držav se dogaja ravno v času, ko globaliziran neoliberalizem spodkopava druge klasične prerogative suverena. Izjema je tako postala običajna: izključevanje in zatiranje iskalcev zatočišča in drugih priseljencev je postalo normalno in zato lahko trdimo, da pod takimi pogoji azila v Evropi ni več (Lipovec Čebren 2006). Balibar pravi, da v tej izjemi (i. e. radikalnem izključevanju) ni nič več izjemnega: ta izjema je postala banalna (Balibar 2004). Koncept banalnosti zla je razvila Hannah Arendt, ko je spremljala Eichmannov sodni proces v Jeruzalemu. Eichmann, sprva strokovnjak za prisilno emigracijo in pozneje tehnični organizator deportacij v koncentracijska taborišča, je zgolj opravljal svojo službeno dolžnost v birokratski mašineriji holokavsta in ni posebej sovražil Judov ali užival v nasilju in ubijanju. Na podoben način je tudi današnja izjemna obravnava priseljencev brez papirjev onstran običajnih standardov človekovih pravic³ banalna. Vgrajena je v samo strukturo sistema, ki ga policija in drugi aktivno udeleženi zlahka reproducirajo.

V članku se bomo dotaknili tudi zgodovinskega nastanka institucije pridrževanja na Slovenskem, ki sovpada z nastankom samostojne države. V okviru Jugoslavije Slovenija takih institucij ni imela, na zvezni ravni pa je vsaj od sredine 60. let prevladovala liberalnejša politika in nenasilni ukrepi.

Ob koncu hladne vojne in odpiranju meja vzhodnoevropskih držav se je zahodnoevropska politika do prebežnikov in prebežnic začela zaostrovati. Ta sprememba daje vtis, da je azil v Evropi deloval le v obdobju hladne vojne in da je institucija azila bolj politično oziroma ideološko kot pravno vprašanje. Danes so nasilni ukrepi postali normalni del upravljanja migracij. Brutalnost in neetičnost ukrepov, ki jih izvršujejo nacionalne države, postajajo čedalje bolj legitimni in normalni tudi zaradi evropske dimenzije, vsebovane v schengenskem sporazumu

³ S terminom običajni standardi človekovih pravic razumem tisto, kar sem prej imenovala osnovna etična načela: obravnava vseh oseb kot legalnih in svoboda gibanja za vse. To bi preprečilo, kot se dogaja danes, ko odvzem osebne svobode, ki je neodvisen od kriminalnega vedenja, postaja eden izmed temeljev evropske migracijske politike.

³ S terminom običajni standardi človekovih pravic razumem tisto, kar sem prej imenovala osnovna etična načela: obravnava vseh oseb kot legalnih in svoboda gibanja za vse. To bi preprečilo, kot se dogaja danes, ko odvzem osebne svobode, ki je neodvisen od kriminalnega vedenja, postaja eden izmed temeljev evropske migracijske politike.

⁴ Člen 10 predloga direktive pravi: »Nacionalni ukrepi vračanja bi postali evropski z uvedbo prepovedi vstopa, ki bi bil razširjen na vse države članice« v: House of Lords, European Union Committee, 32nd Report of Session 2005–6, *Illegal Migrants: proposal for common EU return policy, Report with Evidence*, 9. maj 2006. To v praksi pomeni, da kdor bi bil deportiran iz ene od držav članic, bi avtomatično dobil prepoved vstopa v vse države članice.

⁵ Center za tujce se je sprva imenoval Center za odstranjevanje tujcev. Po opozorilih in protestih varuha človekovih pravic in skupin, ki delujejo na področju pravic beguncev, je Policija ime spremenila v Center za tujce. Prvotno ime je natančneje opredelilo vlogo te institucije. Poleg tega ime Center za odstranjevanje tujcev zbuja nelagodje in bi bil nenehen opomin temu, da odstranjevanje ljudi iz države ne sme postati nevidno in normalno.

⁶ Glej Zorn 2003; 2005; 2006.

⁷ Na liberalizacijo mejnega režima kaže denimo podatek, da je bilo leta 1960 v tujini zaposlenih približno 10.000 jugoslovanskih državljanov in državljanek, štiri leta pozneje pa že več kot 100.000 (Repe 1996: 284).

in različnih direktivah (kot je denimo novi predlog direktive Nelegalni migranti: predlog za skupno politiko EU o vračanju oseb, 2006, ki bo predstavljen v nadaljevanju). Čedalje večja enotnost v represiji pa priseljencem brez papirjev in iskalcem zatočišča prinaša še dodatno oviro: izključenost iz ene države avtomatično pomeni izključenost iz vseh držav EU.⁴

Članek bo prikazal praznost koncepta človekovih pravic, kadar gre za prosilce za azil in priseljence brez papirjev. Paradokso pa je prav retorika človekovih pravic sestavni del najradikalnejšega zatiranja in izključevanja. Tako se *trdnjava Evropa* spreminja v evropski apartheid, ki pa zaradi konstantnega upora, ki je raznolik in močan in vključuje tako ljudi brez papirjev kot različne akterje v lokalnih skupnostih (od aktivističnih in solidarnostnih mrež pa do šol, športnih klubov, parlamentarnih poslank itd.), ne bo nikoli popolnoma realiziran.

Nekdanja Jugoslavija kot migracijska tranzitna država

Predhodnik sedanjega Centra za tujce in Azilnega doma je bil *Prehodni dom za tujce* na Celovski cesti 166 v Ljubljani, ustanovljen leta 1991. Prvega januarja 2000 se je pravno in prostorsko razdelil na dve instituciji: popolnoma zaprti Center za tujce⁵ in polodprti Azilni dom, ki sta bila do leta 2003 v isti zgradbi na Celovski cesti. Zdaj je Center za tujce v Velikem Otoku pri Postojni, Azilni dom pa na obrobju Ljubljane. Prostorska ločenost teh dveh institucij ni naključje, temveč del evropske politike razločevanja »beguncev« od »nelegalnih migrantov«, kar vladam priskrbi opravičilo za zatiranje (drugih). Več o tem piše drugje,⁶ tu nas zanimajo osnovni podatki razvoja te institucije v Sloveniji in Jugoslaviji.

Sledeč evropskim standardom in mednarodnim konvencijam je bilo treba v novi samostojni državi zagotoviti begunsko sprejemališče, ki ga Republika Slovenija v okviru Jugoslavije ni imela,

kajti begunci in priseljenci brez papirjev so bili obravnavani na zvezni ravni. Javno pobudo za ustanovitev takega doma v samostojni Sloveniji je dala Suzana Dewa, predsednica slovenskega odbora Amnesty International (Čelik 2006: 94). Dom je bil mišljen kot sprejemališče za prosilce in prosilke za azil, kot so ga tedaj imele številne zahodnoevropske države.

V Jugoslaviji so bile prvo desetletje po drugi svetovni vojni meje zaprte in obmejna policija je lahko celo streljala na ljudi, ki so poskušali nelegalno prečkati mejo. Prijeti ali ustreljeni na mejah so bili tako jugoslovanski državljani kot državljani drugih vzhodnoevropskih držav (Čelik 2006). Mejni režim se je začel »liberalizirati« sredi 50. let, ko so meje sprva lahko prečkali obmejni prebivalci z Avstrijo in Italijo, v začetku 60. let pa se je sprostil sistem podeževanja potnih listov (Repe 1996: 284).⁷

Zaradi večjega števila madžarskih beguncev, ki so bežali tudi v Jugoslavijo, ko je sovjetska vojska zadušila njihov upor, je konec 50. let prišlo do sprememb v obravnavi prebežnikov (Čelik ibid.).⁸ Leta 1959 je Zvezni izvršni svet ratificiral Ženevsko konvencijo o beguncih. Nekaj let pozneje je jugoslovanska oblast sklenila sporazum med Vlado SFRJ in Visokim komisarjem Združenih narodov za begunce o ustanovitvi posebne urada za begunce. Ta sporazum, ratificiran leta 1964, je bil pravni temelj za begunsko naselje, ki je bilo zgrajeno v Padinski skeli blizu Beograda. Prebežniki so lahko živeli tudi v zasebnih namestitvah (Čelik ibid.; intervju Čelik 2006a). Na podlagi predpisa Zveznega izvršnega sveta so prejeli socialno pomoč, ki so jo izplačevali občinski organi socialnega skrbstva (ibid.).⁹

Večina beguncev in priseljencev brez papirjev je želela v Zahodno Evropo in mogoče je trditi, da je bila od sredine 60. let Jugoslavija tranzitna država v pravem pomenu te besede: ljudem iz vzhodnoevropskih, afriških in azijskih držav je omogočala nadaljevanje poti. V 70. letih so namreč poleg prebežnikov iz socialističnih držav čez ozemlje Jugoslavije čedalje pogosteje bežali oziroma potovali tudi ljudje iz afriških in azijskih držav, k čemur je pripomoglo odpravljanje vizumov. Jugoslavija, ena izmed ustanoviteljic gibanja neuvrčenih, je leta 1970 odpravila vizume za 31 držav z območja Evrope, Azije, Afrike in Latinske Amerike. Z mnogimi pa je sklenila meddržavne sporazume o odpravi pristojbin za izdajanje vizumov (Čelik 2006: 94).

Iz današnje perspektive je najzanimivejši podatek, da prebežnikov (večinoma) niso vračali tja, od koder so prišli, ali v tako imenovane varne tretje države (kot se dogaja danes, ko je najvišja prioriteta evropskih vlad »dosledno odstranjevanje vseh, ki ne potrebujejo mednarodne zaščite«, k čemur se bomo še vrnil). Pavle Čelik je svoji knjigi o zgodovini begunstva na Slovenskem zapisal, da če so slovenski miličniki prijeli tujce, ki so nelegalno prispeli k nam, so jih praviloma odpeljali v Padinsko skelo. Tam so urejali možnosti za odhod v zahodnoevropske države prek Visokega komisariata za begunce ali tujega diplomatskega predstavništva. Glede na to, da je bil dom odprtega tipa, lahko sklepamo, da so mnogi nadaljevali pot proti Zahodni Evropi brez ustreznih dokumentov. Pogosto pa se je dogajalo, da so slovenski miličniki v dogovoru z zveznim sekretariatom za notranje zadeve »ravnali bolj po domače: prebežnike so preprosto napatili naprej na Zahod. Tako so denimo že leta 1961 iz sprejemne postaje Gerovo ilegalno napatili v Italijo 76 emigrantov iz vzhodnoevropskih držav« (Čelik 2006: 94; intervju Čelik 2006a). Takih postopkov, ko je obmejna policija napatila oziroma tolerirala prehajanje državnih meja brez ustreznih dokumentov, se spominjajo tudi prebivalci obmejnih vasi z Italijo.

⁸ Leta 1956 je sovjetska vojska zadušila upor na Madžarskem, kar je povzročilo, da so ljudje bežali iz države. Tako je tudi v Jugoslavijo, po podatkih, ki jih navaja Pavle Čelik in spletne strani Visokega komisariata Združenih narodov za begunce, pribežalo več deset tisoč madžarskih beguncev (Čelik 2006: 92; www.unhcr.org/cgi-bin/texis/vtx/arc_results?search=s&sid=S069,16/6/2006).

⁹ Žal v tem trenutku nimam podatka, koliko ljudi je imelo status begunca v nekdanji Jugoslaviji, kakšen je bil v praksi postopek za pridobitev tega statusa in kakšne so bile vsakdanje življenjske razmere in odnos jugoslovanskih prebivalcev do prebežnikov.

¹⁰ Leto dni po njegovi ustanovitvi (1992) je bilo v Prehodnem domu za tujce vsega skupaj 1178 prebežnikov iz vzhodno-evropskih, azijskih in afriških držav; največ je bilo turških Kurdov. Povprečno so bivali v domu 10 dni, za azil je zaprosilo 24 oseb (Čelik 2006: 97). Leta 1993 je v domu bivalo 2797 oseb, v povprečju so ostali 17 dni, med njimi je bilo 59 takih, ki so v domu stanovali že leto pred tem. Za azil jih je zaprosilo 10 (ibid.). Leta 1994 je bilo v domu 3048 oseb, kjer so v povprečju stanovali 54 dni. Največ je bilo Romunov (1132) in oseb iz republik nekdanje Jugoslavije (ibid.).

¹¹ Čeprav so izbrisani postali pomembno javno vprašanje šele deset let po samem administrativnem izbrisu iz RSP RS, pa je Nina Kotzinc opozorila, da smo ves čas vedeli za ta problem, le da se ni tako imenoval. Da njena ugotovitev drži, sem se prepričala, ko sem za nazaj pregledala časnike Delo, Dolenjski list, Slovenec in Večer. Glej denimo Šime Ivanjko: Predlogi k zakonu o državljanstvu Slovenije. Tujci po sili zakona, Večer, 29. maja 1991, str. 19; Zdenka Lindič Dragaš: Za tuje delavce ni vedno lahko najti nadomestila, Delo, 21. oktobra 1993, str. 7; F.K.: Tujci v Velenju. Za vse ne bo dela, Večer, 15. julija 1993, str. 10; Alenka Leskovic: Tujci v Sloveniji. Najprej žig, potem papirji, Delo, 6. februarja 1993, str. 20; Andrej Dvoršak: Nesrečneži s Celovške. Prehodni dom za tujce postaja za nekatere stalni dom, Delo, 5. avgusta 1995, str. 30; Sonja Merljak: Prehodni dom za tujce. Vojne v Bosni je konec, moja pa še traja, Delo, 1. decembra 1995, str. 14; Biserka Karneža: Prehodni dom RS za tujce. Trajni izgon le na papirju, Slovenec, 4. avgusta 1994, str. 3; B. Dušič-Gornik: Bes in solze za državljanstvo, Dolenjski list, št. 1, 7. januarja 1993, str. 2; Miro Petek: Tudi na Koroškem je precej dela na črno in neprijavljenih tujcev. Nekateri še ne vedo, da so zdaj tujci ..., Večer, 19. januarja 1994, str. 10. Na kritičen način je o problemu izbrisa, še posebej pa o njegovem širšem kontekstu (i. e. slovensko državljanstvo) že v prvi polovici 90. pisal novinar Mladine Igor Mekina. Glej denimo: Razlika je v krvi. Dvojno državljanstvo bodo lahko obdržali le slovenski izseljenci, št. 25, 29. junija 1003, str. 26–27; Neustavni zakon, št. 49, 13. decembra 1993, str. 16–17; Dvojno državljanstvo, št. 38, 20. septembra 1994, str. 36–39; Državljanstvo. Etnično očiščenje, št. 43, 25. oktobra 1995, str. 18–19; Zaprta država, št. 32, 12. avgusta 1997, str. 20–22.

¹² Na primer, leta 1995 je približno polovico začasnih stanovalcev in stanovalk v policijskih evidencah vodenih pod osebe iz republik nekdanje Jugoslavije: med 2403 osebami je bilo 1306 oseb iz nekdanjih republik SFRJ (Čelik 2006: 97). Novinar Andrej Dvoršak je leta 1995 v Delu navedel podatek, da je 50 stanovalcev oziroma stanovalk Prehodnega doma živelo v Sloveniji že pred letom 1991, kar pomeni, da so bili ti ljudje izbrisani iz RSP RS (Dvoršak 1995). Število 50 oseb ne pove dosti, kajti novinar ni opredelil, na katero časovno obdobje se ta podatek nanaša. Ali je leta 1995 v Prehodnem domu bivalo 50 oseb, izbrisanih iz RSP, natanko v tistem trenutku, ko je novinar poizvedoval, ali pa je to podatek iz letne statistike. Po mojem mnenju gre za prvo možnost, kar pomeni, da se je v enem letu v Prehodnem domu izmenjalo precej več kot 50 izbrisanih oseb.

Prehodni dom za tujce v Ljubljani: normalizacija izbrisa in pridrževanja

Dom je seveda državna ustanova, v kateri mora vladati red: včasih se zdi, da je ravnanje [zaposlenih] v nasprotju s človekovim dostojanstvom, toda prav gotovo je tako vedenje ljudi, ki skrbijo za tujce, potrebno.

Sonja Merljak, Prehodni dom za tujce, Delo, 1. decembra 1995

Kot že rečeno, so morale slovenske oblasti ob ustanovitvi samostojne države Slovenije prevzeti odgovornost tudi za begunsko in migracijsko politiko in ena izmed novih institucij je bila *Prehodni dom za tujce* v okviru Ministrstva za notranje zadeve RS.¹⁰ Ta ustanova je imela svojo pravno podlago v takratnem Zakonu za tujce, ki je vseboval tudi člene o azilu. Na podlagi prejšnjih raziskav o ljudeh brez slovenskega državljanstva (Zorn 2003), pogovorov s policisti na vodilnih položajih in poročanja takratnih časopisov je mogoče ugotoviti, da se je v Prehodnem domu za tujce znašlo tudi precejšnje število izbrisanih iz Registra stalnega prebivalstva RS.¹¹ Izbrisane so policisti vozili v Prehodni dom zaradi njihovega nelegalnega statusa v novi demokratični Sloveniji.¹² »To je bila tista populacija, ki je prva leta po osamosvojitvi policiji dala največ dela« (intervju, Konec 2006). Od tam naj bi jih deportirali v države, ki so nastale na območju nekdanje Jugoslavije, kjer pa večina že zdavnaj ni imela doma (nekateri pa ga zunaj Slovenije sploh nikoli niso imeli). Ker Slovenija ni imela sklenjenih sporazumov o vračanju oseb z Bosno in Hercegovino in tedanjo Zvezno republiko Jugoslavijo, mnogih sploh niso mogli odstraniti.

Z ustanovitvijo samostojne države hkrati nastaneta dve izjemni situaciji: izbris iz RSP in Prehodni dom.¹³ K normalizaciji obeh izjem je pripomogel takratni medijski diskurz, katerega

značilnost je bila sovražni govor. Na primer, kot prikaže spodnji odlomek iz Delovega članka (avgust 1995) o izbrisanih, ki so se po posredovanju policije znašli v Prehodnem domu za tujce, naj bi bila to »kazena« za tiste, ki nimajo papirjev. Hkrati pa jim novinar pripisuje lahkotno in brezskrbno življenje z željo, da živijo na račun drugih:

Kar 50 je takih, ki so živeli v Sloveniji že pred letom 1991, celo od leta 1955 dalje, a si niso uredili statusa in dokumentov. So tudi taki, ki so v Sloveniji dočakali pokojnino ali so se tu izšolali.

Ko jih poslušáš, misliš, da so pristni Štajerci ali Ljubljanci, vendar jezik nikomur ne zagotavlja bivanja v Sloveniji. Za to so potrebni papirji. Kdor jih nima, jo mora zapustiti, medtem ko čaka nanje, pa mora živeti v Prehodnem domu za tujce, če nima družine ali koga, ki bi jamčil ali skrbel zanj.

Da, tudi taki so, katerih družine živijo v Kranju, Ljubljani, Kopru in so njihovi otroci slovenski državljani. Toda, če ima državljanstvo sin, ni nujno, da ga ima tudi oče. Včasih si ga niti ne želi. Bolj lagodno je živeti na račun davkoplačevalcev v prehodnem domu, medtem ko čaka, da ga vrnejo v rodni kraj, kjer pa divja vojna, in se povratek odlaga iz meseca v mesec (Andrej Dvoršak, Delo, 5. avgusta 1995.)

Gre za klasično diskurzivno rasistično tehniko, pri kateri se zamenjajo vloge zatiralcev in žrtev zatiranja (cf. Jalušič 2001; Dominelli 2004). Izbrisani kot dejanske žrtve državne represije so v članku predstavljeni kot izkoriščevalci, slovenski davkoplačevalci pa kot žrtve nepravilnih razmer, kajti Prehodni dom se je financiral iz proračunskih sredstev. Pri tem pa so izbrisani izvzeti iz oznake slovenski davkoplačevalci – kot da ne bi nikoli prispevali, ampak le (prisilno) porabljali javna sredstva. Ta diskurz normalizira tako izbris kot obstoj samega Prehodnega doma, ki je predstavljen kot nekakšna prisilna humanitarna ustanova, ki s stigmatizacijo in policijskim nadzorom kaznuje tiste, ki nimajo državljanstva oziroma papirjev. Učinkov te ustanove, kot sta kriminalizacija in izključevanje ljudi, pa članek ne problematizira.¹⁴

Na podoben način opisuje Prehodni dom Sonja Merljak. Tudi ona piše o tem, da so v domu ljudje, ki so živeli v Sloveniji že pred letom 1991. Navaja primer »boja za državljanstvo« Budimirja Vukovića, ki je na svojo situacijo, ko je nenadoma ostal brez dokumentov (zaradi izbrisa iz RSP RS), javno opozarjal s protestnimi pismi, pritožbami na sodišče ipd. Navzlic temu pa si novinarka postavlja vprašanje o svobodnem gibanju začasnih stanovalcev in stanovalk: »Njihova svoboda gibanja je omejena le na okolico doma. Sprašujemo,« piše Merljakova, »ali jim kdo lahko prepreči, da se ne bi izmuznili na cesto in od tod zavili še malo dlje, denimo v mestno središče?« (Merljak 2006: 14). Tako vprašanje daje vtis *samoumevnosti* tako odvzema stalnega bivanja oziroma državljanstva kot omejitve svobode gibanja. Odgovor novinarka išče pri tedanjem direktorju Prehodnega doma Miru Dovžanu:

¹³ Poleg prehodnega doma za tujce je po navedbah nekdanjega šefa Policije Pavleta Čelika leta 1994 oblast uvedla še en poseben prostor za zapiranje. Na brniškem letališču so uvedli prostore za pridržanje tistih tujcev, ki so pripotovali v Slovenijo, pa so jim policisti zavrnilo vstop v državo. Tako se je štelo, da niso vstopili v Slovenijo (Čelik 2006: 97). Izumljanje prostorov (ponavadi na letališčih), v katerih je mogoče obravnavati prebežnike, ne da bi uradno vstopili v državo, je v nekaterih evropskih državah že povsem uveljavljena praksa. O moškem, ki je tako več let preživel na enem izmed francoskih letališč, je bil posnet celo hollywoodski film.

¹⁴ Članek je značilen predstavnik takratnega medijskega diskurza. Glej tudi časopisne članke, navedene v opombi 11.

¹⁵ Tako iskalci zatočišča kot izbrisani so konstruirani kot razredno vprašanje. Več o tem sem pisala drugje (Zorn 2003; Zorn 2005a).

¹⁶ Evropsko migracijsko politiko vidim v slovenskem prostoru predvsem kot tisto, ki so jo začeli izvajati z Zakonom o tujcih in Zakonom o azilu, oba iz leta 1999, in kot je definirana v Resoluciji o imigracijski politiki RS (Ur. l. RS 40/1999).

»Tujci, ki so nastanjeni v domu, niso zaprti,« odgovarja Miro Dovžan. »Če zaprosijo za izhod in pojasnijo, da imajo v mestu, na primer na svojem veleposlaništvu ali na sedežu UNHCR, opravke, dobijo posebno dovolilnico. Res pa je, da to nekateri izkoriščajo. Preprečiti jim ne moremo – tudi nimamo pravne podlage za to –, ker nimamo možnosti za kaznovanje. Ti ljudje namreč nimajo denarja, ki bi jim ga lahko za kazen vzeli. Nekaj tolarjev za cigarete nažicajo ali si jih priskrbijo kako drugače.¹⁵

Opomini ne zaležejo ... Ko bo Slovenija imela institut odgonskega pripora, bomo lahko ljudem, ki čakajo na odstranitev iz države, omejili svobodo gibanja. Zdaj pa nimamo nobene pravne podlage za tak ukrep, ki bi bil zaželen predvsem zaradi spoštovanja trenutno veljavne zakonodaje, zakona o tujcih in zakona o zaposlovanju tujcev ...« (Merljak 2005: 14).

Podatek iz zgornjega citata, ki govori o takratni implementaciji zakona o tujcih, kaže na postopnost in normalnost represivnih ukrepov. Danes, s prilagajanjem evropski migracijski politiki,¹⁶ Slovenija že ima zakonsko možnost odgonskega (torej preventivnega) pripora. Prav ta *postopnost* sproti legitimira nasilje in zatiranje, o čemer govori tudi citat šefa gestapa na začetku tega članka. Preden so nacisti prišli na oblast in uvedli taborišča za množično ubijanje, je že obstajala pravna možnost posebnega, iz običajnega prava izvzetega prostora. Nacisti niso izumili taborišč (glej spodaj). Enako velja za današnje centre za tujce: nasledili so institucionalne/pravne koncepte, ki so že obstajali. Sedanji Center za tujce v Velikem Otoku pri Postojni, ki je obdan z žico in ograjo in podobno kot klasičen zapor stoji na samem, je naslednik ljubljanskega Centra za tujce, ki je imel rešetke, a se je nahajal v 4. nadstropju nekdanje poslovne zgradbe na živahni Celovski cesti. Ta ljubljanski Center pa je nastal iz Prehodnega doma za tujce, ki še ni bil povsem zaprta institucija.

Problem je pravzaprav zelo kompleksen in širši od same institucije pridrževanja v posebnem prostoru, ki mu lahko rečemo center za tujce ali pa kamp, taborišče ipd. Temeljni problem izhaja iz samega koncepta državljanstva oziroma nasprotne situacije – ko so ljudje obravnavani kot gola človeška bitja (i. e. »ilegalci«). V Sloveniji se je ta kriza moderne nacionalne države in ironija človekovih pravic – ki se izkažejo za neuresničljive ravno v primerih, ko ljudje ostanejo brez vsakega pravnega statusa in zato le subjekti človekovih pravic – najizraziteje in najbrutalnejše pokazala v primeru izbranih (glej Dedić et al. 2003; Zorn 2005a; Zorn 2005b).

Izvor preventivnega zapiranja

Ko smo prišli sem, v ta dom, smo ugotovili, da je tu zaprto. Mi smo poštena družina, nismo pričakovali, da nas bodo kar zaprli. Saj nismo kriminalci. Zdaj ne moremo ven, zrak lahko dobimo edino tako, da odpremo okno. Veste, kako se počutim, ker sem zaprta!

(deklica iz romske družine iz Makedonije, Center za tujce, 25. februar 2002 v Zorn 2003: 176).

Zakon o tujcih Republike Slovenije določa, da lahko bivanje tujca pod strožjim policijskim nadzorom v Centru za tujce odredi *policija*, če obstaja *sum*, da se poskuša tujec ukrepu izogniti, in sicer za čas, ki je nujno potreben za njegovo odstranitev. Gre za preventivni policijski ukrep, kajti posameznike in posameznice je mogoče zapreti oziroma jim odvzeti svobodo gibanja neodvisno od obsodbe na prestajanje zaporne kazni, torej neodvisno od njihovega kriminalnega vedenja. Pravni temelj pridržanja ni kazenski zakonik, ki bi bil aplikativen na splošno – za vse (državljan) enako –, ampak je to Zakon o tujcih. Pribežniki niso obravnavani kot državljani drugih držav, ampak kot osebe brez dokumentov, kar pomeni kot osebe brez vsakega političnega statusa (i. e. kot goli ljudje rečeno v Agambenovi terminologiji).¹⁷

Sodobni center za tujce je nasledil pravno strukturo nacističnih taborišč, čeprav so dejavnosti in cilji obeh institucij popolnoma različni. Skrb za preživetje je ključna razlika med nacističnimi taborišči in sodobnimi centri za tujce. Za zadnje je značilna tudi retorika človekovih pravic (glej spodaj). Kot pravi Agamben (2004), je taborišče na nek način skrita matrica, *nómos* političnega prostora, v katerem še živimo.

Strukturno, pravno gledano je take vrste zapiranje, kot ga poznamo v okviru upravljanja migracij, analogno z zapiranjem političnih nasprotnikov (komunistov) in judovskih beguncev med obema svetovnima vojnoma. V tistem času so uporabljali izraz internacija, katerega pravni temelj ni bilo splošno kazensko pravo, ampak *Schutzhaft* (varnostni pripor), pravni institut pruskega izvora. Ta preventivni policijski ukrep je temeljil na razglasitvi obsedene ali izrednega stanja, ki je omogočal, da se je posameznike »vzelo v varstvo« neodvisno od kazenskopravnih določil, zgolj zato, da bi se preprečila nevarnost za Državo (Agamben 2004: 180, 181). Taborišča, katerih različica so sodobni centri za tujce, ne izhajajo iz rednega ali zapornega prava, temveč iz izrednega stanja in vojnega zakona (ibid.: 180).

Prva nemška koncentracijska taborišča, ki so nastala iz te pravne strukture, temelječe na *Schutzhafu* (varnostnem priporu), niso bila delo nacističnega režima, temveč so jih – kot taborišča za tujce (komuniste in judovske begunce) – vzpostavile socialdemokratske vlade (ibid.).¹⁸ Razglasitvi izrednega stanja je sledila začasna razveljavitev tistih členov takratne nemške ustave, ki so zagotavljali osebne svoboščine (osebno svobodo, svobodo izražanja in zborovanja, nedotakljivost stanovanja, pisemsko in telefonsko tajnost), in sicer za toliko časa, dokler se ne bi vzpostavila ponovna javna varnost. Kot vse moderne ustave, tudi slovenska ustava vsebuje možnost začasne razveljavitve in omejitve nekaterih temeljnih človekovih pravic in svoboščin (med njimi svobodo gibanja) v vojnem in izrednem stanju. Ena ključnih značilnosti izredne-

¹⁷ Tu smo soočeni s paradoksom in krizo človekovih pravic. Kot je poudarila že Hannah Arendt, se v sistemu nacionalnih držav za človekove pravice, ki naj bi bile neodtujljive in svete, izkaže, da so brez vsakega pomena in možnosti uresničevanja v tistem trenutku, ko jih ni mogoče predstaviti kot pravice državljana neke države (Arendt [1948] 2003). Begunci so v današnji Evropi konceptualizirani kot ljudje brez papirjev (*sans papiers*), ki se na političnem prizorišču pojavijo kot golo življenje (Agamben 2004; Foucault [1976] 2003). Osebe brez političnega statusa (i. e. brez papirjev) pretrgajo samoumevno kontinuiteto med človekom in državljanom in s tem ustvarjajo simbolno krizo izvorne fikcije moderne suverenosti (Agamben ibid.; Arendt ibid.). Deklaracije človekovih pravic (na primer francoska Deklaracija o pravicah človeka in državljana 1789), ki so začetek moderne nacionalne države, politizirajo golo življenje s tem, ko rojstvo avtomatično preide v nacionalno pripadnost. Če poenostavimo, kot pravi Hannah Arendt, begunec je oseba človekovih pravic *par excellence*, njegova prva in edina realna pojavitev brez maske državljana, ki ga sicer nenehno zakriva (ibid.). S tem ko ljudje ne pripadajo politični skupnosti in na prizorišču nastopajo kot goli ljudje, kot begunci ali osebe, ki niso obravnavane kot državljani (drugih držav), so v kontekstu moderne nacionalne države izjema in ta status izjeme omogoči njihovo drugačno obravnavo, ki je v tem, da je odvzem prostosti neodvisen od kazenskopravnih določil, kot je bilo zapisano že zgoraj.

¹⁸ Koncentracijskih taborišč, kot piše Agamben, niso izumile nemške vlade, predhodnice nacističnega režima, ampak je njihov izvor zgodnejši in nejasen. Agamben omenja *campos de concentraciones*, ki so jih leta 1896 postavili Španci na Kubi za zatiranje upora ljudstva v koloniji, in *concentration camps*, v katere so Angleži na začetku 20. stoletja nakopičili Bure (Agamben 2004: 180).

¹⁹ Denimo v predlogu direktive o skupnih evropskih standardih deportacij najdemo glede uporabe nadomestnih potnih listov zanimivo formulacijo odločanja o tem, kako izjema postaja pravilo: »Menimo, da bi EU morala več navora vložiti v pogajanja glede sporazumov o vračanju oseb in pri omogočanju uporabe 'EU travel letters' kot nadomestila za uradne potne liste« (House of Lords, European Union Committee, 32nd Report of Session 2005-6, *Illegal Migrants: proposal for common EU return policy*, Report with Evidence, 9. maja 2006, str. 20 (poudarek J. Z.)).

²⁰ Člen 10 omenjene direktive nalaga, da bi morali biti prisilni ukrepi vezani na načelo proporcionalnosti in minimalne zaščite tistih, ki jih prisilno vračajo. V zvezi s tem naj bi države upoštevale odločbo Sveta Evropskih skupnosti 2004/573/EC o organiziranju skupnih letov za deportiranje iz več držav članic (House of Lords, European Union Committee, 32nd Report of Session 2005-6, *Illegal Migrants: proposal for common EU return policy*, Report with Evidence, 9. maja 2006).

taborišče in sodobni center za tujce sta prostora, kjer so (bili) zaprti ljudje, ki so popolnoma reducirani na golo življenje. Oba sta paradigmatiska primera modernega biopolitičnega prostora, ko oblast pred seboj nima ničesar, razen golega življenja stanovalcev (ibid.: 185). Kot je pokazala zgodovina, so to razmere, ki so omogočile, da so zaprte v koncentracijskih taboriščih v celoti razlastili njihovih pravic in identitete ter da izvrševanje kakršnega koli dejanja nad njimi ni imelo statusa zločina (ibid.). Današnji center za tujce po svoji pravni zasnovi spominja na taborišča (kot kaže njegova izvzetost iz običajnega pravnega reda ter normalnost in legalnost tega suspenza). Kot že rečeno, pa je *dejavnost* centra za tujce povsem drugačna od nacističnih taborišč: čeprav primerjamo njuno logiko umestitve v širši sistem, pa ne želimo primerjati njunih dejavnosti: medtem ko je bil namen taborišč množično ubijanje ljudi, je glavna skrb centrov za tujce ohranjanje življenja, skrb za preživetje.

Poleg institucije pridrževanja, tudi deportacije temeljijo na izumljanju novih pravil, ki veljajo zgolj za te situacije. Namesto z običajnimi potnimi listi lahko deportacija poteka s pomočjo začasnih potnih listov, ki veljajo le za enkratno potovanje: to je le za namen odstranitve iz države.¹⁹ Druga izjema te vrste so posebni čarterski poleti samo za deportirance.²⁰

Rezultat takih ukrepov in politik na področju priseljevanja je simbolno sporočilo o normalnosti izjemne (i. e. rasistične) obravnave. V širši javnosti to daje vtis izjemne nevarnosti, izjemna nevarnost opravičuje represivno obravnavo in tako je krog vzrokov in posledic sklenjen.

ga stanja je natanko v tem, da omogoča legalni suspenz nekaterih temeljnih človekovih pravic (Agamben 2004). Vendar s tem še nismo odgovorili na vprašanje, kaj je bistven pogoj nastanka takih institucij. Za ta odgovor je ključna Agambnova ugotovitev, da je taborišče prostor, ki nastane takrat, ko izredno stanje postane pravilo (ibid.: 182): »Izredno stanje se tako ne nanaša več na zunanjo in začasno situacijo dejanske nevarnosti ter teži k temu, da se zamenja s samo normo« (ibid.). V času Tretjega rajha je taborišče postalo prostorsko trajna ureditev, ki je bila kot taka vselej izven normalnega reda (ibid.: 183). Nationalsocialistični pravniki so se zavedali svojevrstnosti take situacije in so jo s paradoksalnim izrazom imenovali »hoteno izredno stanje« (ibid.: 182). Paradoksen status taborišča kot izrednega prostora je v tem, da je postavljeno izven normalnega pravnega reda, a vendar to ni prostor, ki bi bil izvzet iz pravnega reda: v bistvu je vključen prek svoje lastne izključitve (ibid.: 184).

Podoben pravni položaj imajo tudi sodobni centri za tujce, saj so izključeni iz vsakdanjega življenja (v mestu) in splošne zakonodaje, a vendarle so pravno določeni.

Tisto, kar je še pomembno za razumevanje takih prostorov z vidika pravne umeščenosti, je, da so njihovi prebivalci vselej brez pravnega statusa. Deprivacija vsakršnega pravnega statusa (torej da ljudje nimajo dovoljenj za bivanje, vizumov ali državljanstva) pomeni reduciranje oseb na golo življenje. Koncentracijsko

Normalizacija zatiranja na evropski ravni (evropski apartheid namesto azila)

*Končna rešitev judovskega vprašanja, če naj bi jo ure-
sničevali po vsej Evropi, je zahtevala več kot le skrito
strinjanje državnega aparata Tretjega rajha: zahtevala
je aktivno sodelovanje vseh ministrstev in vseh javnih
služb.*

Hannah Arendt 2000: 344

V demokratični Evropi azila ni več: to institucijo, ki jo je še posebej spoštovala in razvijala povojna zahodna Evropa, je v zadnjih nekaj letih zamenjala politika upravljanja migracij, katere ključna ukrepa sta pridrževanje in odstranjevanje.²¹ Na to kaže podatek, da je v državah Evropske unije 178 centrov za pridrževanje in odstranjevanje tujcev (European United Left 2006). Na primer, iz Velike Britanije vsak mesec deportirajo približno 1000 prebežnikov, v primerjavi s sedemdesetimi, ko so deportirali manj kot 500 ljudi na leto, in osemdesetimi, ko so jih deportirali manj kot 1000 na leto (Gordon 1984; Home Office 2006).²² V Sloveniji deportirajo povprečno 1500 prebežnikov na leto (Policija 2005).

Kljub temu človekove pravice ostajajo eden temeljnih konceptov evropskih demokracij, kar je mogoče razbrati tudi iz različnih direktiv, priporočil in dobrih praks pri ukrepih upravljanja migracij. Vprašanje je seveda, kaj naj bi koncept človekovih pravic v primerih deportacij in odstranjevanja sploh pomenil. Kot kažejo razne direktive in priporočila, spoštovanje človekovih pravic ne pomeni odpravljanja zatiralskih ukrepov, ampak kvečjemu njihovo transparentnost – s tem pa tudi njihovo legitimizacijo in normalizacijo, kar postopoma, a zanesljivo konstituira evropski apartheid. Evropski apartheid je mogoče prepoznati v različni obravnavi državljanov članic EU od nedržavljanov. Na primer, v postojnskem Centru za tujce so (pomotoma) pridržali dva državljana Nemčije, ker pri sebi nista imela nobenega osebnega dokumenta, na besedo pa jima niso verjeli (morda zaradi barve kože?). Po poizvedovanju na nemškem veleposlaništvu so ju kmalu izpustili, v policijsko poročilo pa so zapisali: »Pri nastanitvah državljanov EU je potrebna skrajna previdnost, kajti kakršna koli nastanitev državljanov EU [v Center za tujce], ki lahko dokaže istovetnost, je nesprijemljiva in nezakonita« (Policija 2005: 14, poudarki J. Z.).

Tako politiko nadaljuje in utrjuje predlog najnovejše evropske direktive »Illegal Migrants: proposals for common EU returns policy« iz 9. maja 2006.²³ V nadaljevanju ga bomo (na kratko

²¹ Republika Slovenija je od uvedbe azilnega postopka leta 1995 do konca leta 2004 priznala status begunca le 118 osebam od skupaj 14.828 vloženih prošelj za azil (Ministrstvo za notranje zadeve, Statistika 2005). Negativno odločbo je prejelo 814 ljudi, preostala večina (13.105) pa ni vztrajala do konca azilnega postopka, zato je bil postopek ustavljen, majhen odstotek prošelj je bil zavrnjen. Mnogi so zapustili Azilni dom in opustili azilni postopek v prepričanju, da v Sloveniji skoraj ni mogoče dobiti azila. Tudi v Veliki Britaniji je večina azilnih vlog zavrnjena. Leta 2005 je bilo pozitivno rešenih (po prvi predaji vloge) le 7 % vseh azilnih vlog, 10 % so priznali zaščito iz humanitarnih razlogov ali pravico do bivanja na podlagi diskrecijske odločitve ministrstva. Torej je bilo 83% vseh azilnih vlog rešenih negativno (www.homeoffice.gov.uk/rds/pdfs/O6/asylum405/pdf_26/4/2006).

²² Število deportacij iz leta v leto narašča. Tako so na primer leta 1973 iz Velike Britanije deportirali 418 ljudi, leta 1974 so deportirali 292 oseb, 1975. leta 376 oseb in tako naprej. V začetku 80. je število deportacij naraslo, vendar je bilo še vedno pod 1000 ljudi na leto (Gordon 1984: 6). V 90. pa se število deportacij močno poveča. Na primer leta 1998 so iz Velike Britanije deportirali 6990 ljudi, leto pozneje nekoliko več (7665 ljudi), leta 2000 so deportirali že 8980 ljudi, leto pozneje 9285 oseb, leta 2002 so deportirali 10.740 ljudi in leta 2003 več kot 13.000 (Home Office: http://news.bbc.co.uk/1/hi/uk_politics/3661178.stm, 25/5/2006).

²³ Predlog nove direktive »Illegal Migrants: proposals for common EU returns policy«, objavljeno 9. maja 2006, sta pripravila Zgornji dom britanskega parlamenta (House of Lords) in Odbor EU (European Union Committee). Predhodnica te direktive je »A Community Return Policy on Illegal Residents«, ki jo je izdala Evropska komisija leta 2002 (COM, 2002, 175 final, 10. aprila 2002).

²⁴ Evropska komisija predlaga zakone v sprejetje Svetu EU in Evropskemu parlamentu in je odgovorna za izvajanje zakonodaje EU.

²⁵ Glej denimo: *A Community Return Policy on Illegal Residents*, COM(2002)175 final, 10. aprila 2002; *Communication on a Common Policy on Illegal Immigration*, COM(2001)672 final, 15. novembra 2001.

²⁶ Komentarje k predlogu direktive so prispevali (v pisni obliki, kot pričevanje ali oboje): Bail for Immigration Detainees (BID), Bar Council Law Reform Committee, Children's Commissioner for England and Wales, Church Pressure Groups, Commission for Racial Equality, Department for Constitutional Affairs, European Agency for the Management of Operational Cooperation at the External Borders of the Member States of the EU (FRONTEX), European Commission, Directorate-General Justice, Freedom and Security (D-G JLS), European Economic and Social Committee (EESC), European Parliament LIBE Committee (Committee on Civil Liberties, Justice and Home Affairs), Foreign and Commonwealth Office, Home Office, Immigration Advisory Service (IAS), Immigration Law Practitioners' Association (ILPA), International Organization for Migration (IOM), Joint Council for the Welfare of Immigrants (JCWI), Migration Watch UK, Refugee Action, Refugee Children's Consortium, Refugee Council and Amnesty International UK, UNHCR in posamezni strokovnjaki oziroma strokovnjakinje.

predstavili in poudarili tista določila, ki še posebej kažejo na normalizacijo izključevanja. Iz vsebine predloga direktive ni mogoče razbrati namena odpravljanja zatiralskih ukrepov za nedržavljanke članice. Po mnenju Evropske komisije²⁴ je skupna deportacijska politika »bistveni, integralni del boja proti nelegalnemu priseljevanju« in »bistvena komponenta dobrega upravljanja in kredibilne politike migracij«. Enako že leta poudarjajo ministri za notranje zadeve posameznih držav članic. Denimo, na Četrthi ministrski konferenci o migracijah je nekdanji minister Bohinc izjavil: »Priznavanje odločitev glede izгона, njihovo dosledno izvajanje ter sistematična uporaba tega instrumenta so bistveni elementi, ki usmerjajo preprečevanje nedovoljene migracije« (Bohinc 2004).

Omenjena direktiva je zgolj eden skupnih evropskih dokumentov upravljanja migracij, ki kaže, da deportacije in pridrževanje niso več izjema, ampak vsakdanje zlo.²⁵ Čeprav je priprava direktive delo demokratičnih institucij z uporabo demokratičnih postopkov, pa je sama vsebina daleč od »demokratičnosti« oziroma osnovnih etičnih načel, kot smo jih opredelili na začetku tega teksta. Objava predloga direktive zajema dobrih 300 strani komentarjev in transkripte zaslišanj pomembnih akterjev,²⁶ ki delujejo na področju migracij in beguncev v Veliki Britaniji (ki je pripravljala ta dokument). Večinoma so komentirali posamezne predloge, ki se nanašajo na: časovno omejitev pridrževanja, ločenost centrov za pridrževanje od običajnih zaporov, način deportacij, transparentnost postopkov, sodelovanje držav pri odstranjevanju (kadar je treba odstranjevati čez ozemlje več držav), izvajanje programov prostovoljnega vračanja, prepoved vračanja v države, kjer bi bilo življenje deportiranih ogroženo, pravico do odvetniških storitev v priporu, najmanjše čarterskih poletov za skupine deportirancev, sporazume o vračanju oseb z državami, iz katerih prihajajo »nelegalni« migranti, vrsto deportacijske dokumentacije ipd. Večinoma gre torej za različice mnenj in izkušenj

glede pridrževanja in odstranjevanja. Le organizacija britanskih odvetnikov *Immigration Law Practitioners' Association*, *Združena evropska levica* in *Zeleni Evropskega parlamenta* načelno nasprotujejo obstoječi politiki upravljanja migracij. Poleg tega sta *Refugee Council* in *Amnesty International* izrazila razočaranje, da se države članice niso najprej ukvarjale s problemi, ki nastajajo v zvezi z azilnimi postopki, ker so pogosto v škodo iskalcev zatočišča in so namesto tega najprej obravnavale odstranitve. Mogoče je trditi, da je demokratični postopek omogočil predvsem izražanje mnenj in predlogov o podrobnostih in različicah pridrževanja in odstranjevanja, vendar brez politične razprave onkraj omenjenih restriktivnih ukrepov.

Zgoraj smo navedli, da so se nacisti zavedali izjemnosti pravne pozicije taborišč in so jo imenovali »hoteno izredno stanje«. Podobno se tudi evropske institucije, ki so pripravljale predlog direktive o skupnih standardih deportiranja, zavedajo izjemnosti pridrževanja onkraj kazenskega prava. V 60. odstavku predloga pišejo:

V EU je odvzem osebne svobode navadno sankcija, ki jo država uporablja v primeru obsojenih zaradi storitve kaznivega dejanja. Uporaba te sankcije za povsem druge namene, torej pridrževanje nelegalnih priseljencev in priseljenk, je resna zadeva. Kadar je pridržanje nujno, naj bo le za najkrajši možni čas, ne le zaradi posameznikov, ki jih zadeva ta ukrep; tudi zaradi razbremenitve davkoplačevalcev naj bodo stroški pridrževanja čim nižji (House of Lords, European Union Committee 2006: 27).

Nadalje se direktiva zavzema za prostovoljne vrnitve namesto prisilnih: »Prostovoljne vrnitve so bolj dostojanstvene in humane kot prisilno odstranjevanje. Prostovoljno vračanje je tudi hitrejšo, lažje in cenejše« (ibid.: 41. odstavek). Tu se postavlja vprašanje, ali sploh lahko govorimo o prostovoljnosti pri vračanju, če je druga možnost zgolj prisilna vrnitev (k čemur se še vrnemo). V zvezi s prostovoljnimi vrnitvami direktiva razpravlja, koliko časa naj bi ljudje potrebovali za priprave na vrnitev (predlagajo štiri tedne). Ob tem se avtorji direktive zavedajo, da gre tudi za vračanje ljudi – posameznikov in družin –, ki so v državi že dlje časa, ki imajo morda službo, kredite, otroke v šoli in druge pomembne povezave z okoljem, kjer živijo (ibid.: 42. odstavek). Tisto, kar želimo tu poudariti, ni vprašanje časa, ki naj bi bil primeren za pripravo na »prostovoljno« vrnitev (sam koncept prostovoljnosti je tako ali tako problematičen), ampak jasno zavedanje evropske direktive o tem, da bodo deportirane družine, ki so v novi državi že našle svoj dom.

Zaradi take eksplicitne antipriseljevalne politike, katere glavni simbolni in dejanski okvir je institucionalni rasizem, ni jasno, čemu se tuji raziskovalci, študentke in novinarke, ko v Sloveniji poizvedujejo o izbrisu iz RSP, čudijo, da je bila Slovenija kljub izbrisu in nespoštovanju odločbe ustavnega sodišča sprejeta v članstvo EU.²⁷ Namreč, pri odgovoru na vprašanje, kam naj bi vračali ljudi, omenjena evropska direktiva pravi, da je v primeru otrok, ki so se rodili v kateri izmed držav članic EU, koncept »vračanja« brez pomena, saj niso nikoli poznali nobene druge države ali drugega jezika (ibid.: 34. odstavek). Vendar vseeno ne postavlja vprašanja samega vračanja. Zato se sprašujemo, v čem (razen administrativnih podrobnosti) se ta politika sploh razlikuje od izbrisa iz RSP RS.

²⁷ Šokantno je, da nosilci pomembnih javnih funkcij, ki so odločali o izbrisu oziroma so ga izvajali, še naprej uživajo ugled v domači in mednarodni javnosti (glej Mekina 2006). V času pisanja tega članka (junij 2006) je sodišče določilo datum sodne obravnave zaradi sovražnega govora. Paradokсно, tožniki so tisti, ki so izvajali izbris, torej fašistoidno politiko, obtoženi širjenja sovraštva pa je žrtev te politike, Aleksandar Todorović. Torej so vloge zatiranih in zatiralcev ponovno zamenjane.

Diskurz človekovih pravic: humano opravljanje nehumanih pooblastil

Slovenska zakonodaja omogoča, da se tujce zadržuje v državi do šest mesecev. Pomembna je vloga Centra za tujce, ki poskrbi za to, da imajo tujci zagotovljene vse človekove pravice in dostojanstvo.

Anton Travner, Slovenska policija v boju zoper ilegalne migracije 2004: 3.

... smo poštene ljudje, običajna družina kot vse druge. Nič takega nismo storili, da bi nas mogli zapreti. Prvič v življenju sem takole [zaprt v Centru za tujce], pa še z družino. Veste, kako mi je hudo, ker sem tu z družino! Če bi bila jaz in moja starejša sestra sama, midva bi že lahko zdržala. Ampak meni je žal zaradi moje mame, mlajše sestrice in očeta (posneto pričevanje, Center za tujce, 26. februar 2002 v Zorn 2003).

Pridrževanje in odstranjevanje »nelegalnih« migrantov naj bi bilo po mnenju evropskih vlad eden pomembnih vidikov varovanja pravic »pravih« beguncev. Tudi nekdanji slovenski minister za notranje zadeve je izjavil, da naj bi na ta način (s pomočjo deportiranja ljudi) zmanjševali »zlorabe« postopkov za pridobivanje azila. »Dosledno izvajanje ukrepov za vračanje oseb [ki ne potrebujejo mednarodne zaščite] bo preprečilo zlorabe instituta azila (Bohinc 2004: 3).

Kako je mogoče uresničevati človekove pravice beguncev na račun zatiranja tistih, ki jim države ne priznajo tega statusa? Kaj sploh pomenijo človekove pravice onstran državljskih statusov? Ali lahko govorimo o spoštovanju človekovih pravic v primeru pridržavanja in odstranjevanja prebežnikov? Gledano iz perspektive oseb, ki jim grozi deportacija (pogosto na območja, kjer bo njihova osebna varnost in preživetje ogroženo), so človekove pravice popolnoma prazen koncept, zgolj retorični okrask. V nadaljevanju bomo pokazali, kako je diskurz o človekovih pravicah vgrajen v policijsko obravnavo pribežnikov, tudi v tehnike pridrževanja in odstranjevanja.

Vodja postojnskega Centra za tujce je denimo povedal, da prisilnih odstranitvev skorajda ni, ker »sistem tako dobro deluje«. S tujci delajo različne službe, kar pomaga pri vzpostavljanju zaupnih odnosov. »Pomembno je, da vzpostavimo zaupanje. Veliko se jih ne želi vrniti v domovino,« je povedal eden izmed inšpektorjev, ki »tujce pripravlja na odstranitev« (v Notranjske novice, 11. 4. 2006). Vodja Centra je vzpostavljanje zaupanja takole pojasnil:

Cilj ustanove je odstranitev tujca iz države. ... Največkrat gre to zelo hitro, če tujec sodeluje. ... Velika večina jih pri vračanju sodeluje. Če tujec noče sodelovati, mu na ambasadi nočejo izdati potnega lista za vrnitev, saj mora izpolniti obrazec in se podpisati. Prvi dan običajno še ne sodelujejo, čez nekaj dni pa že vidijo, da je dejansko bolje, če sodelujejo. ... Večinoma jih lahko prepričamo, da je zanje bolje, da se vrnejo (intervju Konec 2006).

Ljudje, zaprti v policijski ustanovi, ki sistematično preprečuje njihove upore ali kakršno koli delovanje, dejansko nimajo možnosti za nesodelovanje. Kot kaže zgornji citat, »dobro delovanje sistema« v resnici pomeni prisiljevanje brez lisic. Center za tujce je identičen zaporu (čeprav uradno to ni zapor) in zato za zaprte pomeni velik psihološki pritisk, ki vpliva na to, da ljudje sodelujejo pri lastnih deportacijah. Zaprti so izolirani od širše skupnosti v informacijskem, prostorskem in simbolnem smislu (denimo s pomočjo stigmatizacije). V Centru za tujce ni odvetniške službe, ki bi ljudem pomagala legalizirati njihov status v državi. Ob prihodu v Center za tujce ljudem odvzamejo ne le osebno svobodo, ampak deponirajo tudi njihove telefone in denar. Prebežniki so po zakonu o tujcih zavezani sami plačati svoje prisilno pridržanje in odstranitev iz države. Oskrbni dan v Centru stane 3600 tolarjev. Ob koncu bivanja izdelajo

stroškovnik za bivanje, razne prevoze in odstranitve iz države in če kaj ostane, vrnejo osebi. V letu 2005 je Policija odvzela prebežnikom in vrnila v proračun 8.100.000 tolarjev (intervju Konec 2006). Ne glede na to pa osebi, ki jo zaprejo v Center za tujce in ji odvzamejo denar, pustijo 50 evrov žepnine (za cigarete, sladkarije ipd.). Verjetno v policijski logiki to spada v rubriko uresničevanja človekovih pravic, v resnici pa gre zgolj za eno izmed tehnik pri preprečevanju upora, saj ljudje lahko vsaj kadijo (kot je pogosta praksa pomirjanja ter preganjanja časa in obupa v zaprtih institucijah).

Podobno »humane« ideje je imela prejšnja vodja Centra za tujce, ki je povedala, da so se zavezali projektu »prostovoljnega vračanja«: namesto institucija prisilnih odstranitvev želijo biti ustanova, ki bo humano opravljala svoja pooblastila (intervju Peharc 2002, v Zorn 2003: 152). Po njenih besedah je naloga socialne službe, da pripravi ljudi, da se sprijaznijo z vrnitvijo v matično državo. Prizadevajo si, da bi bil čas do odstranitve ljudi iz države porabljen čim koristneje. Za doseganje tega cilja dajejo pridržanim podporo, da postanejo samozavestnejši, skupaj z njimi v pogovorih iščejo rešitve za zaposlitev v matični državi, učijo jih spretnosti in socialnih veščin, organizirajo razne delavnice ročnih spretnosti ipd. (ibid.). Na podlagi pogovora s stanovalci in stanovalkami pa je mogoče sklepati, da namen ustanove ne daje zelenih učinkov, saj so stanovalci večinoma izražali občutke zaskrbljenosti in trpljenja zaradi bivanja v zaprti instituciji. Nekaterim so se zdele dejavnosti, ki jih je organizirala socialna služba, cinične in ponižujoče. Kot je na primer povedal fant iz Bosne in Hercegovine, ki sem ga srečala v Centru za tujce:

Končal sem srednjo elektrotehniško šolo, vendar pri nas ni mogoče najti dela. Tukaj smo zdaj že deset dni, čakamo, da nas pošljejo nazaj domov. Tako grozno mi je tukaj, ker sem zaprt. Še nikoli nisem bil v zaporu, niti nisem imel opravka s policijo. Kot da sem kriminallec.

Smešno in tragično je, da nam je socialna delavka prinesla gradivo in nas povabila na risanje. Neumno se mi zdi, da moramo tukaj vsi skupaj nekaj risati. Nisem prišel, da bi skupaj s Turki nekaj risal! Čemu? Potem se počutim še bolj neumno. Od doma sem odšel zato, ker pri nas ni možnosti za preživetje. Vsi, ki so imeli možnost, so že zdavnaj odšli v tujino. Vojna je bila res neumna in strašna, vse so uničili, porušili. Nobene perspektive, nobenega upanja (dnevniški zapis, Center za tujce, 2. marec 2002 v Zorn 2003).

Gre za načelo spoštovanja človekovih pravic, ki je v tem, da naj bi nehumano dejavnost (torej zapiranje in odstranjevanje iz države) poskušali opravljati humano. Problem pa je v tem, da humani namen za zaprte ničesar ne spremeni, saj ni problem (le) v sami kakovosti bivanja v Centru, ampak predvsem v tem, da taka institucija sploh obstaja. Dejavnosti, s pomočjo katerih poskušajo humanizirati radikalno izključevanje, koristijo predvsem zaposlenim. Gre za vnaprej načrtovane metode dela (i. e. nadzor), ki lahko zaposlenim priskrbijo občutek, da je njihovo delo smiselno in moralno neoporečno.

Druga zanimiva tehnika humane odstranjevalne ponudbe je zburjanje domotožja. To je naloga socialnih delavk in vsebina tako imenovanih psihosocialnih pogovorov. Vključuje

pogovor o družinskih članih, ki so ostali doma, omogočanje telefonskih klicev domov ipd. Eden od kriterijev za uspešnost na delovnem mestu pa je število opravljenih psihosocialnih pogovorov (intervju M. P. 2005). Dejavnosti, ki pripomorejo k temu, da ljudje »postanejo odstranljivi«, so koristne za zaposlene tudi zato, ker do neke mere regulirajo izražanje stisk in s tem vplivajo na preprečevanje uporov.

Diskurz o človekovih pravicah ter natančno načrtovanje tehnik in postopkov pridrževanja in odstranjevanja imajo vsaj tri pomembne posledice: vnaprejšnje sistematično preprečevanje uporov znotraj institucije, normalizacija navzven (v širši javnosti) ter sodelovanje uslužbencev in uslužbenk v sistemu, ki je zatiralski. Uslužbenci v psihološkem pogledu lažje izvajajo ukrepe, ki imajo krute posledice (povzročanje trpljenja) in so nepravilni (pripomorejo k evropskemu apartheidu), čeprav ne želijo biti kruti ali nepravilni, če so policijski postopki razdeljeni na posamezne faze in med posamezne službe (cf. Bauman 1989: 155). Poleg tega je za psihološko distanciranje uslužbencev od prebežnikov, ki so zaprti v centrih za tujce, nujna njihova rasistična konceptualizacija, ki jo producirajo tako mediji kot evropski (med)vladni diskurzi.

Nekoliko drugačen diskurz »humanega« odstranjevanja je značilen denimo za Veliko Britanijo, ki še bolj kot Slovenija promovira »prostovoljne vrnitve«, ki pa so enako kot v Sloveniji v resnici prisilne, saj ni možnosti izbire. Izbira je le v načinu odstranitve: lahko ste odstranjeni prisilno ali prostovoljno. Prisilno so ljudje odstranjeni, če policija plane v njihov dom, jih vklene v lisice in odpelje v center za tujce (*detention center*) in od tam deportira. Prostovoljno pa so ljudje odstranjeni, ko po zadnji negativni odločbi za azil podpišejo sporazum z *International Organization for Migration* (IOM), da se strinjajo s prostovoljno vrnitvijo, za kar poskrbi IOM. Sklenitev tega sporazuma jim omogoči, da do deportacije ostanejo v svojem domu, da niso premeščeni v center za tujce. Če sporazuma ne podpišejo, takoj ostanejo brez stanovanja. Tako lahko izbirajo med brezdomstvom oziroma zaporom v centru za tujce (in prisilno odstranitvijo) in (»prostovoljno«) odstranitvijo iz države. Kot so mi povedali sogovorniki v Manchestru, v tem hipu ministrstvo za notranje zadeve ne odvzema dosledno stanovanja družinam z otroki, zagotovo pa ostanejo brez stanovanja in bonov za hrano posamezniki in posameznice, ki nimajo otrok. Na ta način jih hoče vlada prisiliti, da zapustijo državo. Vendar večina ljudi noče zapustiti države, saj se ne morejo ali ne želijo vrniti v matično državo. Mnogih sploh ni mogoče odstraniti –, ker njihove vlade pri tem nočejo sodelovati, ne izdajo jim dokumentov, nočejo jih priznati za državljane svoje države ipd. Denimo Demokratična republika Kongo, Libija, Burkina Faso so primeri držav, kamor je izredno težko deportirati ljudi (Fell 2004; Zorn 2006b). Po eni strani se ljudje ne želijo vrniti in po drugi strani se sploh ne morejo vrniti. In ker je večina azilnih vlog rešena negativno in posledično preneha pravica do namestitve in socialne pomoči, so soočeni s čedalje večjim številom iskalcev in iskalk zatočišča, ki nimajo svojega doma in sredstev za preživljanje (ibid.).

Upor proti deportacijam

Slovenski policisti so 22. aprila 1993 na brniško letališče pripeljali skupino 54 beguncev iz Šrilanke, ki so jo hoteli deportirati (Čelik 2006: 99). Ko bi morali iz čakalnice v letalo, so begun-

28 120 Immigration Detainees on Hunger Strike at Campsfield IRC, Campaign to Close Down Campsfield, www.ncadc.org.uk, 14/6/2006.

29 Glej www.ncadc.org.uk/campaigns/winning.htm, 14/6/2006.

ci odvrgli obleko in plegli po čakalnici. Niso se hoteli vrniti domov in so na ta način protestirali, piše Čelik. Slovenski policisti, nevajeni takih protestov, so se ob tem dogodku verjetno bolj oprli na lastne etične vrednote kot pa na navodila: begunce so namreč napotili nazaj na avtobus in jih odpeljali nazaj v ljubljanski Prehodni dom za tujce. Vendar so jih kljub protestu mesec dni pozneje deportirali iz države.

Čeprav so tehnike in metode odstranjevanja postale vedno bolj načrtovane in sistematične, pa policijskemu režimu ne uspe preprečiti tistih uporov, ki so zastavljeni kot načelno in predvsem kolektivno nasprotovanje takim ustanovam in njihovim dejavnostim. Lahko celo trdimo, da je bil zatiralni režim (ki vključuje vladno politiko, njeno policijsko izvajanje in ksenofobne reakcije širše skupnosti) konstitutiven za nova družbena gibanja, imenovana tudi gibanje za pravičnejšo globalizacijo in razvoj solidarnostno aktivističnih mrež, kot je bil denimo Urad za intervencije (UZI) v Sloveniji (glej Zadnikar 2004) ali pa Glasgow Campaign to Welcome Refugees na Škotskem (solidarnostna, aktivistična mreža posameznikov, posameznikov in skupin, ki javno zagovarjajo pravice iskalcev zatočišča, se mobilizirajo ob raznih kršitvah pravic, deportacijah ipd.).

V času pisanja tega članka se je v Sloveniji zgodil pomemben premik v upor (glej www.dostje.org). Aktivistične skupine, posamezniki in posameznice so oblikovali *Mrežo za trajen obisk* v Centru za tujce. S stalnim prihajanjem v notranjost Centra, navezovanjem prijateljstev in poznanstev z zaprtimi, interakcijami z zaposlenimi motijo ustaljeni red institucije, pokažejo na nevdržnost razmer in iščejo možnosti za podporo posameznikov in posameznic v skupnosti, zunaj žičnate ograje in neposrednega policijskega nadzora.

V Veliki Britaniji na primer pa je v času pisanja tega članka (14. junija 2006) 120 prebežnikov, ki so v centru za tujce Campsfield blizu Oxforda začelo gladovno stavkati.²⁸ O tem je poročala Nacionalna koalicija proti deportacijam (NCADC), ki vsak dan poziva zainteresirano javnost, da se pridružijo številnim kampanjam proti deportacijam posameznikov in družin. Od junija 1995 do maja 2006 je ta britanska koalicija zabeležila 135 primerov uspešnih anti-deportacijskih kampanj, pri katerih je sodelovala.²⁹ Na spletnih straneh so objavili tudi navodila, kako voditi take akcije in kako se lahko zavarujemo pred deportacijo v zadnjem hipu, ko nas policija že odpelje na letališče. Njihov slogan »nihče ni deportiran, dokler letalo ne vzleti« spodbuja ljudi, da se branijo do konca. Obstajajo primeri, ko so bili ljudje že v letalu, pa je mobilizacija podpornikov in aktivistične skupnosti preprečila najhujše.

V večjih mestih po državi (London, Manchester, Glasgow itd.) je upor proti pridrževanju v centrih za tujce in deportacijah intenziven in vključuje raznolike akterje, od parlamentarnih poslank in poslancev, sindikatov, dejavnosti socialističnih strank (kot sta denimo Socialist Worker's Party, Scottish Socialist Party itd.) pa do otrok v šolah, učiteljev, predstavnikov lokalne skupnosti, aktivističnih in solidarnostnih mrež ter drugih občanov in občank. Mobilizacije lokalnih skupnosti so intenzivne in pogoste zato, ker iskalci zatočišča živijo v navadnih stanovanjih, imajo sosede in prijatelje, predvsem otroci so – kot se temu reče – integrirani. Ko policija nenapovedano in v najzgodnejših jutranjih urah odpelje celo družino v center za tujce, jih dobesedno iztrga iz njihove skupnosti. Otroci so iztrgani iz šolskega okolja, kar po besedah učiteljev uničuje »šolsko moralo« in povsem pretrese celotno skupnost (intervju z učiteljem,

³⁰ Informacije o organiziranju otrok sem pridobila od aktivistične skupine šolarik, imenovane Glasgow girls, med katerimi so deklice s papirji in brez njih, ki že več kot leto dni javno opozarjajo na probleme deportaciji otrok in se intenzivno borijo za posamezne otroke in njihove družine, da ostanejo v Glasgowu (glej denimo dokumentarec The Glasgow Girls, Scottish BBC in številne članke v škotskem časniku The Herald).

Girvan 2006). Otroci brez papirjev pa se sprašujejo, čemu bi študirali za izpite, saj nikoli ne vedo, kdaj bo prišla policija in jih odpeljala. Kadar katerega od otrok skupaj z njihovimi družinami policija dejansko odpelje, se pogosto mobilizira cela skupnost.³⁰

Tudi v Franciji v tem trenutku (junij 2006) poteka akcija za pravico priseljenih otrok, da ostanejo v državi. Skupina *Izobraževanje brez meja* organizira skrivanje otrok pred deportacijo: dokler vsi otroci, ne glede na to, od kod prihajajo in kateri jezik govorijo ne bodo varni, pravijo, da ne bodo prenehali s svojimi akcijami. Minister za notranje zadeve Sarkozy je sicer uvedel amnestijo, vendar so pogoji postavljeni tako, da bo ta ukrep pred deportacijo zaščitil le dva odstotka otrok brez dokumentov. V preteklih mesecih so študenti, učitelji, starši in drugi pogosto na ulicah protestirali proti deportacijam šolarjev in šolarik (McGartland 2006).

Današnji policijski in drugi uslužbenci in uslužbenke, ki aktivno pripomorejo k delovanju sistema, ki drugim povzroča trpljenje, teptanje njihovih pravic, dostojanstva (včasih tudi življenja) in odvzem osebne svobode, ne bodo mogli trditi, da nikoli niso videli nikogar, ki bi nasprotoval njihovim dejavnostim. To, da ni bilo nikogar, ki bi se upiral, je bil argument nacističnega zločinca Adolfa Eichmanna, ko so mu leta 1963 sodili v Jeruzalemu. Upor proti trdnjavi Evropi je raznolik in močan, od različnih skupin, kot so No Border, No One is Illegal, Nacionalne koalicije proti deportacijam (v Veliki Britaniji), Sans Papier (v Franciji), Mreže za stalni obisk v centru za tujce (v Sloveniji) itd., do Združene evropske levice v Evropskem parlamentu. V ZDA so na May Day demonstracijah v številnih mestih po državi protestirali proti predlogu zakona, ki bi zaostрил pogoje, pod katerimi živijo in delajo priseljeni delavci in delavke brez dokumentov. Protestirali so tako na ulicah (samo v Los Angelesu je šlo v znamenje protesta na ulice milijon ljudi, v Chicagu pa pol milijona) kot z akcijo »dan brez priseljencev in priseljenk«: vse trgovine, pisarne, razni servisi, šole itd. so ostali prazni – priseljenki in njihovi zavezniki niso prišli na svoja delovna mesta (McGartland 2006a).

Zygmunt Bauman je pri raziskovanju o tem, zakaj lahko preprosti ljudje izvajajo ukrepe, ki drugim povzročajo bolečino in trpljenje, prišel do sklepa, da je pluralnost mnenj najboljša preventiva pred tem, da bi bili »moralno normalni ljudje udeleženi v moralno nenormalnih aktivnostih« (Bauman 1989: 165). »Nevarnost, da delujemo v nasprotju s svojo lastno etično presojo in proti svoji vesti, ni le posledica ukaza avtoritete, ampak gre pri tem tudi za to, da ima ta avtoriteta samo en glas, je monopolna, enoznačna« (ibid.).

Sklep

Humano odstranjevanje in pridrževanje je eden glavnih poudarkov evropske migracijske politike. Kot pa vemo, lahko humano v različnih kontekstih pomeni pravzaprav karkoli. Denimo v jeziku nacistov so plinske celice pomenile »humani način« ubijanja, saj so ljudem »omogočale milostno smrt« (Arendt 2000: 342). Uvedli so jih kot izpolnitev prvega Hitlerjevega vojnega ukaza, danega 1. septembra leta 1939, v katerem je pisalo, da mora biti »neozdravljivo bolnim dopuščena milostna smrt« (ibid.: 341). Ta »jezikovna pravila« in še posebej omenjeni Hitler-

jev ukaz so imela pomemben učinek na duševnost nacističnih moralcev, kot so bili Eichmann, Himmler, Goebbels ipd. Fraza »omogočanje milostne smrti« je prikrivala besedo »umor« (ibid.). Pozneje, ko je vojna prinesla hujše grozote, so se strokovnjakom za milostno ubijanje plinski centri v Auschwitzu, Chelmnju, Majdaneku, Treblinki itd. zdeli kot »dobrodelne organizacije za institucionalno skrb« (ibid.: 342). Z njihovega stališča največji greh ni bilo ubijanje ljudi, ampak povzročanje nepotrebne bolečine (ibid.). Tako danes za mnoge evropske institucije niso problem pridrževanja in deportacije, ampak nehumani, nenapovedani načini odstranjevanja ljudi (ko policija vdre v stanovanje ob 5. uri zjutraj in ne pusti ljudem niti, da bi v miru pripravili potvalke).

Kot je videti, učinki ukrepov na področju boja proti nelegalnim migracijam niso v odpravljanju izkoriščevalskega dela na črno, nelegalne trgovine, tihotapljenja ljudi ipd., ampak ravno narobe: cilj teh ukrepov je *produciranje nelegalnosti*, ki opravičuje uporabo represivnih metod kot sta pridrževanje in deportiranje (Balibar 2004). Nelegalnost, ki bi morala biti odpravljena, postane *razlog za obstoj* varnostnega aparata in pripomore k produciranju »sindroma ogroženosti«, ki zajame celo družbo (ibid.). Pri nas smo produciranje nelegalnosti najizraziteje doživeli v primeru izbrisanih. Tako je v policijskem poročilu o pridrževanju v Centru za tujce in odstranitvah ljudi iz države za leto 2005 v zvezi z odstranitvijo osebe, ki je bila izbrisana iz RSP, navedeno:

... Je še eden izmed primerov državljanov bivše skupne države, ki je v RS nezakonito prebival dlje časa. ... Iz navedenega primera je razvidno, da je sam primer mogoče rešiti [i. e. odstraniti iz države] zelo enostavno, le lotiti se ga je treba na pravi način, saj je nedopustno, da tujec nezakonito biva v RS toliko let (Policija 2005: 11, poudarki J. Z.).

Mogoče je trditi, da je upravljanje migracij sistem, v katerem je številnim priseljencem in priseljenkam sistematično onemogočeno, da bi v novih državah pridobili pravni status in bili obravnavani kot osebe in ne kot gola človeška bitja. Dostop do pravnega statusa, ki bi jih varoval pred samovoljo policije in priznal pravice, ki jih uživajo državljani in državljanke države, v kateri se nahajajo, jim je onemogočen *na povsem legalen način*. Pod vprašaj lahko postavimo edino *legitimnost* takega sistema. Ta sistem svojo legitimnost vzpostavlja s pomočjo diskurza o varovanju človekovih pravic in dostojanstva v vseh fazah civilne in policijske obravnave, tudi pri zapiranju prebežnikov in njihovem odstranjevanju iz države. Hkrati s tem smo soočeni s kulturo neverjetja, ko so skoraj vse vloge za azil zavrnjene, iskanci zatočišča pa že vnaprej in kar na splošno obtoženi zlorabe azilnega sistema. Zato je ugotovitev Uršule Lipovec Čebren (2006), da azila v Evropi ni, povsem točna.

V zadnjih nekaj letih slovenska policija deportira iz države približno 1500 ljudi na leto, v Veliki Britaniji pa 12.000. Tu se seveda lahko vprašamo, kaj sploh so človekove pravice. Ali to pomeni zgolj merjenje kakovosti življenja v priporu (dostop do hrane, časopisov, druženje s prostovoljci ipd.) in ocenjevanje deportacije glede na stopnjo uporabljenega nasilja, medtem ko se samo zapiranje in odstranjevanje ljudi ne postavljata pod vprašanj. Rečeno z drugimi besedami, ali je spoštovanje človekovih pravic v tem, da se nehumana pooblastila izvajajo na human način? Izkrivljenost tega sistema lahko v celoti doživimo samo, če upoštevamo per-

spektivo ljudi, ki so tam zaprti. Ta perspektiva pa je večini prebivalcev nedostopna, tako zaradi stigmatizacije prebežnikov kot zaradi njihove prostorske segregacije. Ena izmed možnosti za odpravo takih delitev je, da se odpravimo v Center za tujce v Velikem Otoku pri Postojni, vložimo čas in trud v razvijanje osebnih stikov in solidarnostnih povezav s tam zaprtimi ljudmi in se tako pridružimo uporabi proti pridrževanju in deportacijam.

Viri in literatura

- AGAMBEN, G. (2004): *Homo Sacer. Suverena oblast in golo življenje*. Ljubljana, Študentska založba.
- ARENDR, H. ([1948] 2003): *Izvori totalitarizma*. Ljubljana, Claritas.
- ARENDR, H. (2000): *The Portable Hannah Arendt*. New York, London, Penguin Books.
- BALIBAR, É. (2004): »We, the People of Europe?« *Reflections on Transnational Citizenship*. Princeton, Oxford, Princeton University Press.
- BAUMAN, Z. (1999): *Modernity and the Holocaust*. UK, Polity Press.
- BENHABIB, S (2004): *The Rights of Others. Aliens, Residents and Citizens*. Cambridge, Cambridge University Press.
- BOHINC, R. (2004): Četrta ministrska konferenca o migracijah, govor dr. Rada Bohinca, www.mnz.si/si/1200.php?ID=361, (20.4.005).
- CHIMNI, B. S. (1998): The geopolitics of refugee studies: a view from the south V: *Journal of Refugee Studies*, 11 (4), str.: 355–363.
- ČELIK, P. (1994): *Policija, demonstracije, oblast. Ljubljanski nemiri v zadnjih treh desetletjih*. Ljubljana, ČZP Enotnost.
- ČELIK, P. (1994a): *Na južni strani. Kronika nastajanja državne meje med Slovenijo in Hrvaško*. Ljubljana, Enotnost.
- ČELIK, P. (2006): *Begunstvo na Slovenskem: oris množičnih selitev domačega in tujega prebivalstva na slovenskem ozemlju v 20. stoletju zaradi vojn in revščine*. Ljubljana, Borec. V tisku.
- DEDIČ, J., JALUŠIČ, V., ZORN, J. (2003): *Izbrisani. Organizirana nedolžnost in politike izključevanja*. Ljubljana, Mirovni inštitut.
- DOMINELLI, L. (2004): *Social Work. Theory and Practice for a Changing Profession*. Cambridge, Polity Press.
- HORVAT, D., M., VERSCHUEREN, J., Ž. ŽAGAR, I. (1998): *Pragmatika legitimizacije: retorika begunske politike v Sloveniji*. Ljubljana, Open Society Institute.
- EUROPEAN UNITED LEFT (2006): No Fortress Europe Appeal, European United left / Nordic Green Left Group in the European Parliament, www.no-fortress-europe.eu/showPage.jsp, (26.5.2006)
- FELL, P. (2004): And Now it has Started to Rain: Support and Advocacy with Adult Asylum-seekers in the Voluntary Sector. V: HAYES, D., HUMPHRIES, B.(ur.): *Social Work, Immigration and Asylum. Debates, Dilemmas and Ethical Issues for Social Work and Social Care Practice*. London, Philadelphia, Jessica Kingsley Publishers, str. 111–131.
- GIRVAN, E. (2006): intervju, Drumchapel High School, Glasgow (20.11.2006)
- GORDON, P. (1984): *Deportations and Removals*. London, The Runnymede Trust.
- FOUCAULT, M. ([1976] 2003): Predavanje 17. marca 1976. V: RIHA, R. (ur.): *Filozofski vestnik*, XXIV, številka 3, Filozofski inštitut, ZRC SAZU, Ljubljana, str. 151–170.
- HAYTER, T. (2004): *Open Borders. The Case Against Immigration Controls*. Ann Arbor, MI, London, Pluto Press.
- HOUSE OF LORDS, EUROPEAN UNION COMMITTEE, 32nd Report of Session 2005–6, Illegal Migrants: proposal for common EU return policy, Report with Evidence, www.libertysecurity.org/IMG/pdf/IllegalMigrantsProposalsForACommonEUReturnsPolicy166.pdf (10.5.2006)
- HUBBARD, G., MILLER, D. (ur.) (2005): *Arguments against G8*. UK, Pluto Press.

- JALUŠIČ, V. (2001): Ksenofobija ali samozaščita? O vzpostavljanju nove slovenske državljske identitete. V: *Poročilo skupine za spremljanje nestrpnosti*, letnik 1, št. 1. Ljubljana, Mirovni inštitut, str. 12–43.
- KONEC, J. (2006): intervju, Center za tujce, Postojna. (3.2.2006).
- LIPOVEC ČEBRON, U. (ur.) (2002): *V zoni pribežništva. Antropološke raziskave pribežnikov v Sloveniji*. Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo.
- LIPOVEC ČEBRON, U. (2006): osebni pogovor (21.3.2006).
- McGARTLAND, W. (2006): French fight back against the deportation of children. V: *Scottish Socialist Voice, Weekly Newspaper of the Scottish Socialist Party*, št. 269, junij 2006, Glasgow, str. 12.
- McGARTLAND, W. (2006a): Mass protests oppose racist law. V: *Scottish Socialist Voice, Weekly Newspaper of the Scottish Socialist Party*, št. 263, maj 2006, str. 12.
- MEKINA, B. (2006): *Trije visoki funkcionarji tožijo nekdanjega predsednika zaradi »fašizma«. Izbrisanemu odrezali nogo, funkcionarje skrbi ugled*. Maribor, Večer (12.6.2006).
- NATIONAL COALITION OF ANTI-DEPORTATION CAMPAIGNS, www.ncadc.org.uk/resources.ias.html (25.4.2006).
- PAJNIK, M., LESJAK-TUŠEK, P., GREGORČIČ, M. (2001): *Prebežniki, kdo ste?*, Ljubljana, Mirovni inštitut.
- POLICIJA RS (2005): www.policija.si (3.7.2005)
- POLICIJA RS (2004): *Dobra praksa in izbrani primeri obravnavanih tujcev v Centru za tujce*. Interni dokument.
- POLICIJA RS (2005): *Dobra praksa in izbrani primeri obravnavanih tujcev v Centru za tujce*. Interni dokument.
- MINISTRSTVO ZA NOTRANJE ZADEVE RS (2004): www.sigov.si/mnz/si/13334.php (1.8.2005).
- MINISTRSTVO ZA NOTRANJE ZADEVE RS, Novice (2005): *O črpanju sredstev iz schengenskega sklada*. www.mnz.si/si/194.php?ID=221 (19.4.2005).
- HOME OFFICE, UK www.homeoffice.gov.uk/rds/pdfs06/asylum405/pdf (26.4.2006).
- UNITED FOR INTERCULTURAL ACTION (2005): *The Dead List*. www.unitedagainstracism.org, 17/6/2005 in *The Deadly Consequences of »Fortress Europe«*. www.united.non-profit.nl/pages/info24.htm (19.4.2005).
- Zakon o azilu Republike Slovenija (ZAzil), Ur.l. RS, št. 61/99, 66/00, 124/00, 67/01, 98/03, 134/03.
- Zakon o tujcih Republike Slovenije (ZTuj), Ur. l. RS, št. 1/91, 44/97.
- Zakon o tujcih (ZTuj-1), Ur. l. RS, št. 61/99, 96/2002.
- ZAVRATNIK ZIMIC, S. (2003): Fortress Europe or Open Europe? Challenges Facing the Countries on the »Schengen Periphery«. V: PAJNIK, M., ZAVRATNIK ZIMIC, S. (ur.), *Migration – Globalization – European Union*. Ljubljana, Peace Institute, str.: 181–211.
- ZADNIKAR, D. (2004): Kronika radostnega uporništvaja (Avtor dodatnega teksta). V: HOLLOWAY, J., *Spreminjamo svet brez boja za oblast: pomen revolucije danes*. Ljubljana, Študentska založba, Časopis za kritiko znanosti, str.: 201–225.
- ZORN, J. (2003): *Etnografija vsakdanjega življenja ljudi brez slovenskega državljanstva*, doktorska disertacija. Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede.
- ZORN, J. (2005): Strategije izključevanja begunk, beguncev oziroma proslincev za azil in oseb brez statusa. V: LEŠNIK, B. (ur.): *Socialno delo*, letnik 44, št. 4/5. Ljubljana, Fakulteta za socialno delo, str. 259–275.
- ZORN, J. (2005a): Ethnic Citizenship in the Slovenian State. V: ISIN E. F. (ur.), *Citizenship Studies*, letnik 9, št. 2, Routledge, str.: 135–152.
- ZORN, J. (2005b): Oris slovenskega državljanstva: od ius sanguinis k evropskemu apartheidu. V: *Poročilo skupine za spremljanje nestrpnosti*. Ljubljana, Mirovni inštitut, str. 146–167.
- ZORN, J. (2006): Borders, exclusions and resistance: The case of Slovenia. V: FERGUSON, I. in LAVALETTE (ur.), *Social Work for Social Justice: Rediscovering the Radical Tradition in International Social Work*. Venture Press, UK. V tisku.
- ZORN, J. (2006a): *Farhat Khan, najslavnejša angleška azilantka*, intervju. Mladina, št. 7, str.: 35–39 (13.2.2006)
- ZORN, J. (2006b): Azil in socialne službe v Manchestru, poročilo o raziskovalnem obisku decembra 2005. V: LEŠNIK, B. (ur.): *Socialno delo*. V tisku.
- www.dostje.org